

Ústavněprávní rozměr znalecké činnosti

Znalec nesmí v soudním řízení řešit právní otázky, jinak by suploval práci soudu. Od dob římského práva se tato zásada vyjadřuje slovy *iura novit curia* (soud zná právo). Pokud by znalec právní otázky řešil, kolidoval by tento postup rovněž s ústavní zásadou, podle které nesmí být nikdo odňat svému zákonnému soudci.

Zmíněná zásada byla „v Rakousku vyjádřena v tomto znění již v roce 1862 v § 1 zákona na ochranu osobní svobody (č. 87 ř. z.). Zákon měl tehdy chránit osoby 'od přehmatů orgánů veřejné moci'. Poté byla proklamována v § 94 odst. 2 československé ústavy z roku 1920.“¹⁾

V současnosti je ustálený výklad zásady podáván v komentářích k Listině základních práv a svobod (dále jen „Listina“). Např. V. Pavlíček a kol.²⁾ uvádí: „Smyslem zásady, že nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci, je zabránit tomu, aby rozhodnutí určité věci či rozhodnutí o právech určité osoby bylo svěřeno ad hoc soudu, který k takovému rozhodování není příslušný, respektive soudci či soudcům (soudnímu senátu), kterým takové rozhodnutí nenáleží. Zvláště důležité je to ve věcech trestních, ve kterých to brání tomu, co se stávalo v padesátých letech a i v r. 1969, aby k projednání určité politické věci byl zřízen zvláštní senát či povolán soudce od jiného soudu atd... Zásada čl. 38 odst. 1 tedy brání tomu, aby o věci, která náleží do pravomoci soudce, rozhodoval správní úřad, i tomu, aby o věci rozhodoval místně nepřislušný soud či aby věc byla devalvována okresním soudem na krajský soud anebo aby ji krajský soud z okresního soudu atrahoval atd.“ Obdobný výklad nabízí i K. Klíma.³⁾

Ústavní soud ČR pak zásadu vykládá následovně (viz sp. zn. IV. ÚS 307/03): „Ústavní imperativ, dle něhož 'nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci', je ochranou především proti libovolnému či účelovému obsazení jednajícího soudu ad hoc. Základní právo na zákonného soudce (tj. příslušnost soudu a soudce) není vyčerpáno jen zákonným vymezením věcné, funkční a místní příslušnosti soudu, ani pouhým zákonným vymezením obsazení soudu. Součástí základního práva na zákonného soudce je i zásada přidělování soudní agendy a určení složení senátů na základě pravidel, obsažených v rozvrhu práce soudů.“

Tento výklad podporuje rovněž druhá věta odst. 1 čl. 38 Listiny, kdy úplný odstavec zní: „Ni-

kdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci. Příslušnost soudu i soudce stanoví zákon.“ Druhá věta tedy napovídá, kudy se ubírá konformní výklad uvedené zásady; navádí totiž k interpretaci první věty v souvislosti s příslušností soudu a soudní soustavy vůbec.

O ODNĚTÍ NEMŮŽE ROZHODNOUT ANI SÁM ZÁKONNÝ SOUDCE

Zmíněný výklad zásady je restriktivní. Nabízí se ovšem i jiný výklad, který sice s výše uvedeným není ve sporu, avšak ubírá se jiným směrem – koncentruje se do otázky „Kým nesmí být nikdo odňat svému zákonnému soudci?“

Z formulace zásady vyplývá, že „nikým“. Zásada platí *erga omnes*. Proto nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci např. účastníkem řízení, svým obhájcem, zástupcem, ani sám sebou, svým zákonným soudcem, ba ani zákonem (jak uvádí náleží Ústavního soud ČR publikovaný pod č. 8/1995 Sb.: „Svěřením rozhodování o přeřazení odsouzeného z jednoho typu věznice do druhého řediteli této věznice byla otázka rozhodování o způsobu výkonu trestu odnětí svobody, resp. jeho změně odejmuta soudu a svěřena administrativnímu orgánu. Tím zároveň došlo k tomu, že odsouzený byl v dané otázce, dosud rozhodované soudem, tomuto soudu, resp. svému zákonnému soudci odňat. Ustanovení § 9 a 9a novely zákona o výkonu trestu odnětí svobody jsou tak v rozporu s čl. 38 odst. 1 Listiny.“)

Jak bylo uvedeno, o odnětí nemůže rozhodnout ani sám zákonný soudce. K tomu by mohlo dojít v případě, kdy „deleguje“ řešení (hodnocení) vybraných otázek, které jsou v jeho kompetenci, na jinou osobu (znalce,⁴⁾ případně na svědka). Pokud by tedy soudce položil znalci v dané věci k zodpovězení právní otázky, řešil by tyto (byť dílčí) otázky znalec namísto soudce. Tím by ale soudce popřel význam sebe sama, neboť by přenesl svou pravomoc i svou povinnost řešit právní otázky na jinou osobu.

PRÁVNÍ OTÁZKY ŘEŠÍ JEN SOUD

„V procesu rozhodování konkrétního případu je třeba rozlišovat:

- a) zjištění skutkového stavu řešeného případu (*quaestio facti*)
- b) zjištění právních norem, podle nichž případ musí být řešen a výklad (interpretaci) těchto norem (*quaestio iuris*).⁵⁾

Skutkové otázky jsou řešeny v rámci dokazování. Nejčastějšími důkazy jsou výslechy svědků, znalecké posudky, zprávy a vyjádření orgánů, ohledání. U ohledání nepřichází řešení právních otázek v úvahu. Může se ovšem stát, že právní otázky budou položeny svědkovi při výslechu, nejčastěji jsou pak právní otázky řešeny v rámci znaleckých posudků.

K řešení právních otázek by ovšem soud znalec využívat neměl, neboť platí zásada *iura novit curia* (soud zná právo); ke zjišťování skutkového stavu jej však samozřejmě přizvat může. Ústavní soud ČR vykládá zásadu *iura novit curia* navíc tak, že pokud je pojem definován zákonem, pak je úkolem soudu se s ním vypořádat a není možné, aby soud převzal bez dalšího právní názor (viz sp. zn. III. ÚS 355/96): „*Jak bylo již zmíněno, dle § 11 odst. 1 písm. f) zákona o půdě pozemky nelze vydat v případě, jestliže nelze provést identifikaci parcel z důvodu nedokončeného přidělového řízení podle dekretu č. 12/1945 Sb., dekretu č. 28/1945 Sb., zákona č. 142/1947 Sb. a zákona č. 46/1948 Sb. V předmětné věci nutno tudíž vymezit pojem nedokončeného přidělového řízení, jakož i pojem nemožnosti identifikace parcel. Tyto otázky jsou otázkami právními a nikoli skutkovými, je proto úkolem samotného soudu se s nimi vypořádat (čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod). Z čl. 90 Ústavy vyplývá princip iura novit curia. Je proto v rozporu s uvedeným ústavním ustanovením (a v předmětné věci nelze ani aplikovat ustanovení § 135 o. s. ř.), aby soud bez dalšího převzal právní názor, obsažený ve sdělení jiného státního orgánu, který nota bene není ani instancí, jejíž rozhodnutí je přezkoumáváno.*“

Zásada *iura novit curia* je logicky zdůvodnitelná. Pokud by soudce potřeboval radit v právních otázkách, pak je nadbytečný. Nesplňoval by svou základní úlohu a svou povinnost řešit právní otázky (*quaestio iuris*) by přenášel na jiného. To ovšem neznamená, že strany sporu nemají soudce přesvědčovat o tom, která právní ustanovení pro daný případ použít.

HYPERTROFIE PRÁVA ROZŠIŘUJE OKRUH PRÁVNÍCH OTÁZEK

„V roce 2000 čítá Sbírka zákonů v České republice šest, v roce 2001 již sedm, v roce 2002 dokonce osm

objemných svazků. Po nezbytných reformních krocích z počátku 90. let normotvorný úprk nejen pokračuje, nýbrž nabírá další akceleraci. Důvodem není přitom toliko aproximace práva EU, důvodem je zejména přetrvávající legislativní optimismus, naivní představa, dle níž lze každý společenský problém vyřešit přijetím právního předpisu, kodifikační euforie, neustálá implementace, začasné nízká kvalita přijímaných legislativních textů (představujících v řadě případů nevydařené překlady zahraničních předloh), následně pak improvizovaná reakce na zděšené reakce praktického života (určitě ale i legislativní zásahy, jež jsou součástí politického lobbyismu).⁶⁾

Čím více je právních předpisů, čím jsou složitější a podrobnější a čím častěji kasuisticky upravují další a další obory a činnosti,⁷⁾ tím více otázek se stává otázkami právními (*quaestio iuris*) a tím méně pak zůstává, *ceteris paribus*, otázek skutkových (*quaestio facti*). Soudce by tak měl znát a aplikovat čím dál tím více zákonů, neboť platí *iura novit curia*. To je sice teoreticky správné, v praxi však neuskutečnitelné. Soudce proto může být v pokušení nechat řešení právní otázky na někom jiném, např. na znalci.

PRÍKLAD Z DAŇOVÉ OBLASTI

Čl. 11 odst. 5 Listiny stanoví: „*Daně a poplatky lze ukládat jen na základě zákona.*“ Daňovou soustavu vymezuje zákon o soustavě daní, jež jednotlivé daně taxativně vyjmenovává. Ty pak podrobně upravují samostatné zákony.

Daně nelze ukládat právním předpisem nižší právní síly než zákonem a už vůbec je nelze ukládat jinak než právním předpisem. Daně jsou ve smyslu správního práva pojmem čistě právním. Proto je jakákoliv daňová otázka právní otázkou.

Pokud nahlédneme na www.justice.cz, zjistíme v rámci vyhledávání v seznamu znalců a tlumočnicků, že v každém kraji byl jmenován znalec v oboru ekonomika, specializace daně. K 15. říjnu 2008 bylo v České republice celkem 96 znalců s touto specializací (nepočítáme-li znalecké ústavy).⁸⁾ Jaké skutkové otázky by ale měli tito znalci řešit?

K řešení daňové problematiky znalcem z oboru ekonomika se vyjádřil i Nejvyšší správní soud ČR (viz rozsudek ze dne 30. 6. 2006, č. j. 5 Afs 15/2005-65): „*Obecně platí, že znalci nepřislouží hodnocení právních otázek a nesmí z tohoto hlediska ani hodnotit provedené důkazy. Je oprávněn vyjadřovat se pouze k takovým otázkám, k jejichž posouzení má nezbytnou odbornou znalost. Zpracovatelem stěžovatelem předloženého posudku byl znalec z oboru ekonomika a tudíž tomuto příslušelo hodnotit pouze otázky z oboru, pro který byl jmenován. Nejvyšší správní soud*

shodně s názorem městského soudu dochází k závěru, že posouzení toho, zda byly či nebyly naplněny zákonné podmínky pro uskutečnění zdanitelného plnění u smlouvy o dílo dle ustanovení § 9 odst. 1 písm. f) zákona o DPH, jsou otázkami právními, jejichž zodpovězení náleží do pravomoci soudu.⁸⁾

V rozhodnutí se dále uvádí: „Pokud stěžovatel odkazuje na rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 24. 4. 1997, sp. zn. 2 Tzn 19/97, tento na daný případ nedopadá, když jde o řízení trestní, znalecký posudek byl vyžadován orgány činnými v trestním řízení a zodpovězení otázek právních bylo vyšetřovatelem od znalce vyžadováno.“ To ovšem podle mého názoru rovněž odporuje ústavnímu principu zákazu odnětí zákonnému soudci, když ani orgány činné v trestním řízení nemohou položit znalci právní otázku. Nemohu ani souhlasit s názorem publikovaným v knize Podnikání a ekonomická kriminalita v České republice (str. 207), kde se povšechně tvrdí, že existují skutkové otázky v celních a daňových únicích, aniž jsou tyto skutkové otázky alespoň příkladmo vyjmenovány.⁹⁾

PŘÍKLAD Z OBLASTI CEL

V současné době máme též znalce pro celní problematiku. V celnictví je mnohdy obtížné rozlišit skutkové otázky a otázky právní; musíme mít proto neustále na paměti, co je předmětem důkazu, a nedopouštět se chyby *ignoratio elenchi*.

Například v rozsudku Nejvyššího správního soudu ČR ze dne 10. 2. 2004, č. j. 2 As 59/2003-70, se uvádí: „K námitce stěžovatele, že celně tarifní zařazení je právní otázkou, která přísluší výlučně orgánům celní správy, nikoliv znalcům, Nejvyšší správní soud uvádí, že stěžovatel tu nesprávně směšuje posouzení právních a skutkových okolností. Jak vyplývá z obsahu znaleckých posudků, tyto se nezabývaly správním zařazením grafických karet typu *all in wonder* do příslušného čísla celního sazebníku, tedy otázkou právní, nýbrž posuzovaly vlastnosti, funkci a využití předmětného zboží, tedy otázky skutkové.“ Zařazení majetku do příslušného čísla celního sazebníku je tedy právní otázkou. Posuzování vlastností majetku je pak skutkovou otázkou, nikoliv však z oblasti celnictví, ale ze zbožíznalctví.

PROBLEMATICKÝ ZÁKON O OCEŇOVÁNÍ MAJETKU

Základem daně z převodu nemovitostí je cena zjištěná podle zákona č. 151/1997 Sb., o oceňování majetku, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o oceňování majetku“), a to i v případě, že cena nemovitosti sjednaná dohodou je nižší než cena zjištěná; rozdíl cen nepodléhá dani

darovací. Je-li však cena sjednaná vyšší než cena zjištěná, je základem daně cena sjednaná (viz § 10 zákona č. 357/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů). Z díkce zákona o oceňování majetku vyplývá, že se od něj nelze odchýlit.

V § 21 zákon o oceňování majetku stanoví, že součástí daňového přiznání je mimo jiné znalecký posudek stanovující cenu zjištěnou podle zákona o oceňování majetku, jde-li o úplatný nebo bezúplatný převod nebo přechod vlastnictví k nemovitosti.

Z výše uvedených ustanovení vyplývá, že znalec musí zjistit cenu podle zákona, od kterého se nemůže odchýlit. Jeho zjištění musí mít formu znaleckého posudku, což potvrzuje i rozsudek Nejvyššího správního soudu ČR ze dne 1. 2. 2006, č. j. 1 Afs 24/2005-70, konstatováním, že „znalecký posudek, jež měl pro účely daňové cenu převáděných nemovitostí zákonem daným způsobem stanovit...“ Odpovídá ovšem takový znalecký posudek ještě na skutkovou otázku nebo již na právní otázku? Znalec přeci nečiní nic jiného, než že aplikuje právní předpis na konkrétní situaci, i když je pravda, že velmi specifickou. Problém je umocněn faktem, že více než devadesát procent všech znaleckých posudků vytvořených v České republice představují právě znalecké posudky oceňující nemovitosti pro účely stanovení daně z převodu nemovitosti. Ty se sice nepředkládají soudu, ale správnímu (daňovému) orgánu, nicméně rovněž správní orgán může vyžadovat znalecký posudek jako důkaz (viz § 31 odst. 4, zákona č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, ve znění pozdějších předpisů) a i zde musí jít o důkaz skutkový.

PŘÍKLAD Z OBLASTI TRESTNÍHO PRÁVA

Dotčenou problematikou v oblasti práva trestního se zabývá rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 4. 1997, sp. zn. 2 Tzn 19/97: „Znalecký posudek nelze odmítnout jen proto, že znalec se nad rámec svého oprávnění vyjadřoval i k otázkám právním. Skutečnost, že znalec ve svém posudku zaujme stanovisko k otázce, jejíž zodpovězení přísluší soudu, nečiní tento posudek nepoužitelným, pokud obsahuje odborné poznatky a zjištění, z nichž znalec tento právní závěr učinil a které umožňují, aby si soud tentýž nebo jiný takový závěr dovedl sám.“¹⁰⁾

V rámci trestního práva „znalci nepřísluší provádět hodnocení důkazů a řešit právní otázky“ (§ 107 odst. 1 trestního řádu). Je iluzí domnívat se, že znalcům jsou pokládány v trestním řízení jen otázky skutkové. V závislosti na zadavateli znaleckého posudku ovšem vidím možnost rozdílného postupu pro případ, že jsou znalci položeny rovněž otázky právní.

koně není stanoveno taxativně, kdy může být zastupcem účastníka před soudem osoba odlišná od advokáta (notář), osoba bez právnického vzdělání (daňový poradce), ani výčet osob.

Pozvolna narůstá rozpor mezi teoretickým rozdělením otázek na skutkové a právní otázky a praktickým postupem státních orgánů včetně soudů, kdy tyto nechávají jiné osoby (znalce) řešit otázky právní, což může být v rozporu s čl. 38 odst. 1 Listiny. Důvodem je neustálý nárůst počtu právních předpisů, které by teoreticky měl soudce znát (*iura novit curia*). V praxi to ovšem není možné.

Při existenci ústavní zásady, že nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci, je pravděpodobné, že se bude rozporem zabývat Ústavní soud ČR. Dle mého názoru se nabízí dvě řešení. Buď Ústavní soud ČR potvrdí zásadu, že soud zná právo, a pak je možnou cestou snižovat počet právních předpisů, nebo tuto zásadu prolomí a v budoucnu budou existovat právní předpisy, které budou moci interpretovat jiné osoby než soudci.

Poznámky:

- 1) Pavlíček, V. a kolektiv, Ústava a ústavní řád České republiky, 2. díl: Práva a svobody, Linde, 1999, str. 306–307.
- 2) Tamtéž.
- 3) Klíma, K. a kol., Komentář k Ústavě a Listině, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005, str. 95.
- 4) Znalcem chápu osobu jmenovanou podle zákona č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů.
- 5) Boguszak, J., Čapek, J., Gerloch, A., Teorie práva, Eurolex Bohemia, 2001, str. 130.
- 6) Hollander, P., Ústavněprávní argumentace, Linde, 2003, str. 11.
- 7) Viz např. § 209b trestního zákona postihující nedovolené nakládání s lidským embryem a lidským geonemem.
- 8) Existuje rovněž několik znaleckých ústavů, které mají znalecké oprávnění „daně“.
- 9) Šámal, P., Púry, F., Sokolář, A., Štenglová, I., Podnikání a ekonomická kriminalita v České republice, 1. vydání, C. H. Beck, 2001, str. 207.
- 10) Citováno podle Jelínek, J. a kolektiv, Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou, 23. aktualizované vydání, Linde, 2005, str. 485.
- 11) Citováno podle Základy trestní odpovědnosti, Solnař, Fenyk, Císařová, str. 230; Kallab, J., Trestní právo hmotné, Praha, 1935, str. 38.
- 12) Hollander, P., Ústavněprávní argumentace, Linde, 2003, str. 17.
- 13) Hollander, P., Ústavněprávní argumentace, Linde, 2003, str. 23.

Lukáš Křístek
znalec, znalecký ústav ZNALEX